

İRAN KÜTÜPHANELERİNDEKİ BAZI KÜRTÇE DİNÎ VE LİRİK EL YAZMASI MANZUMELERİN AÇIKLAMALI FİHRİSTİ*

فهرست توصیفی متون خطی کردی در کتابخانه های ایران؛ «منظومه های دینی و عاشقانه»

Hadi BİDEKİ

Farsçadan Türkçeye Çeviren:

Eral CEYLAN

Veysel BAŞÇI

ÖZ: Kadim İrani dillerden olan Kürt Dili ve bu dilin edebiyatı pek çok şair ve yazar yetiştirmiştir. Bu şair ve yazarlar da kendilerinden geriye çeşitli edebi metinler miras bırakmışlardır. Bu metinlerin bazıları hala birer yazma eser olarak mevcudiyetini korumakta ve zengin Fars dili yazma eserleri arasında tanıtılmayı ve gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Bu makale, yüzyıllar boyunca Kürtçe dilinde söylenerek el-yazması şeklinde İran kütüphanelerinde kataloglanmış olan dini ve lirik manzumeleri tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 80 el-yazması eser içerisindeki toplam 33 Kürtçe manzume-eser tanıtılacaktır ki bu 80 nüshanın 58'ni dini içerikli yazmalar oluştururken geri kalanı ise lirik manzumelerden müteşekkildir. İnceleyeceğimiz bu manzumeler ve yazma kataloğlar; "*Perişan-nâme, Rule Bezanî, Akide-i Merziye, Dekayik-i Ahbar, Vefatnâme, Mevlütname, Risale der Namaz, Mahşernâme, Miraçnâme, Şeyh Sen'an, Hürşid ü Xaraman, Leyla ü Mecnun, Hosrû ü Şirin, Ferhat ü Şirin, Bedi'ül-Cemal, Şeyf'ul-Müluk ve Hace Eşref*" hikâyesi gibi dini ve lirik manzume-eserlerden oluşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Açıklamalı Fihrist, El-Yazması, İran Kütüphaneleri, Kürtçe, Dini ve Lirik Manzumeler, Kürt Edebiyatı, Folklor.

چکیده

زبان و ادبیات کردی به عنوان یکی از زبان های کهن ایرانی، شاعران و نویسندگان متعددی را در دامان خود پرورانده و متون ادبی متفاوتی را از خود به جای گذاشته است، ولی برخی از این آثار کردی هنوز در هیأت دست نویس و نسخه خطی باقی مانده و در لابه لای فهرستهای نسخ خطی و حجم انبوهی از نسخه های فارسی، منتظر شناسایی و معرفی است. این مقاله فهرستی توصیفی از منظومه های دینی و عاشقانه است که در طول چند قرن به زبان کردی سروده شده و در هیأت نسخه خطی در کتابخانه های ایران فهرست شده اند. نویسنده این مقاله سعی دارد به معرفی و توصیف 33 منظومه کردی در 80 نسخه خطی بپردازد که 21 منظومه آن با 58 نسخه خطی دینی است و 12 منظومه دیگر عاشقانه با 22 نسخه خطی.

در خلال این مقاله درخواهیم یافت که از منظومه های گروه اول، منظومه پریشان نامه با 19 نسخه دارای بیشترین تعداد نسخ خطی است و بعد از آن، منظومه های روله بزانی، عقیده مرضیه و دقایق الاخبار هر کدام پنج نسخه، وفات نامه و مولودنامه هر کدام سه نسخه، رساله در نماز، محشرنامه و معراج نامه هر کدام دو نسخه و بقیه منظومه های این گروه هر کدام یک نسخه دارند. از منظومه های گروه دو، منظومه شیخ صنعان قرن 14ق با چهار نسخه دارای بیشترین تعداد نسخ خطی است و بعد از آن، منظومه های خورشید و خرامان سه نسخه، لیلی و مجنون، خسرو و شیرین، شیرین و فرهاد، بدیع الجمال و سیف الملوک و داستان خواجه اشرف هر کدام دو نسخه و بقیه منظومه های این گروه هر کدام یک نسخه دارند.

کلیدواژه ها: فهرست نویسی، نسخه های خطی، کتابخانه های ایران، منظومه های دینی و عاشقانه، ادبیات کردی، فولکلور.

* Çevirisi yapılan Farsça makalenin orijinal hâli İran'da yayımlanan Keşkül Dergisi (Sonbahar-Kış 1395, Sayı 5-6, s. 192-221)'nde yayımlanmıştır. Bakınız: www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1315589

GİRİŞ

Kürtlerin konuştuğu Kürt Dili, kadim İran dillerinden biridir. Kürtlerin meskûn oldukları ülkeler; İran, Irak, Türkiye ve Suriye ile birlikte kimi Eski Sovyet Cumhuriyetlerini de kapsayan geniş bir coğrafyadır. Kürt dili üç ana lehçeden oluşmakta, bununla birlikte alt lehçelere de sahiptir. Bu ana lehçelerin ilki ve en önemlisi Kuzey Kürtçe gurubuna giren Kürmanci lehçesidir. On iki milyona yakın Kürt bu lehçeyle konuşmaktadır. Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılan bu lehçeyi daha çok Batı grubuna dahil olan Türkiye, Suriye, Lübnan, Batı Azerbaycan ve Kuzey Horasan Kürtleri konuşur. Doğu grubu ise Badinani lehçesi olarak adlandırılmıştır. Bazı eski Sovyet ülkeleri ile Kuzeybatı Irak ve Musul Kürtleri bu gruptandır. İkinci grup Kürt lehçesi, merkez grubuna bağlı olarak Kuzeydoğu Irak ve İran Kürdistan'ında Soranice konuşan gruptur. Üçüncü grup Kürt lehçesini konuşanlar ise, Güney grubuna bağlı olup birkaç farklı lehçe/aksanla konuşan kesimlerden oluşur. Bunlar; Kirmanşahî, Sincabî, Kelhorî, Lekî vb. lehçelerdir. ("Kurdi", 541-554).

Kürt dili ve edebiyatı; yazılı metinler hususunda parlak bir geçmişe sahiptir. Bu yazılı metinlerin en belirgin olanları ise kuşkusuz edebi eserlerdir. Kürt yazar ve şairler; diğer dil ve milletlere mensup âlim ve edebiyatçılarla birlikte tıpkı onlar gibi kalemi ellerine almış, kendilerinden sonraki nesillere değerli eserler bırakmışlardır. Şiir ve şairlik her dilden ve kültürden olan insanların düşünce ve kültür mesleklerinden biridir. Şüphesiz Kürt şiiri de Kürt dili ve edebiyatının temsilcisidir. Bu bağlamda Kürt şairlerinin gönlünden ve dilinden dökülmüş Kürtçe şiirler de bu şairlerin zihin ve düşünce dünyasını yansıtır. Bu yönüyle de diğer dillerdeki manzumelerle bir bağlantısı olmadığını söyleyebiliriz. Zira bu şiirler Kürtlere has olup onların kültür ve edebiyatını yansıtmaktadır. Ancak her edebiyatta olduğu gibi Kürt edebiyatında da tercüme, alıntı gibi etkileşimler söz konusudur. Örneğin; Klasik Kürt edebiyatında da Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi kendisini ziyadesiyle hissettirir.

Geçen birkaç yüzyıl zarfında, Kürt şairlerden Kürtçeye sayısız manzum eser yadigâr kalmıştır. Bunlardan bazıları, araştırmacıların ve yazarların çalışmalarıyla ortaya çıkarılarak yayınlanmıştır. Ama hala ortaya çıkarılmayı ve aydınlatılmayı bekleyen pek çok Kürtçe el yazması eser mevcuttur. Özellikle İran kütüphaneleri başta olmak üzere, İran dışında da pek çok kütüphanede aydınlatılmayı bekleyen Kürtçe şiir manzumeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu makale, 1389/2010 yılından günümüze kadar süren bir zaman diliminde yapılmış saha araştırmalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu saha araştırmasında İran'da mevcut yazma eserlerin fihristleri her biri ayrı ayrı kategorize edilerek incelenmiştir. Bu makale, sadece İran kütüphanelerindeki mevcut Kürtçe dini ve lirik manzumelerin el yazma nüshalarının açıklamalı tanıtımını kapsamaktadır. Diğer Kürtçe metinlerin açıklamalı tanıtımı ise başka çalışmalarla ayrıca yapılacaktır.

Kürtçe manzumeler hususunda belirtmemiz gereken bir diğer nokta da şudur; Arapça ve Farsça yazılmış manzum nüshalara kıyasla Kürtçe olanları daha sadedir. Süs ve tezhibi daha azdır. Buna paralel olarak kâtiplerin bu nüshaları yazarken tasarruf ve dâhilleri ise daha fazladır. Kuşkusuz söz konusu bu Kürtçe manzumeler uzun süre sözlü olarak Kürtler arasında nesilden nesile ve dilden dile söylenerek intikal etmiştir. Ta ki bir şair o manzumeleri yazılı hale getirene kadar. Bazen bir manzume bir bölgede muhtevasını koruyarak aktarılırken bazen de farklı bir bölgede farklı bir muhtevayla anlatılmıştır. Ayrıca kâtipler söz konusu herhangi bir

manzumeyi istinsah ederken asli nüshaya bağlı kalmamışlardır. Bazen bir beyitten bir kelimeyi bazen de bir mısrayı veya birkaç beyti diledikleri şekilde çıkartmış veya ekleme yapmışlardır. Bu sebeptendir ki, bu nüshalar arasında beyit sayısı, nitelik ve nicelik açısından farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar nüshaların redaksiyonu/teşhisini oldukça güçleştirir.

Bu makalemizde nüshalar içerisinde araştırması ve incelemesi yapılmış olan nüshalar var ise bunlar belirtilecek, nüshalar arasında ne gibi farklılıkların olduğuna işaret edilecektir. Bu farklılıklar bazen öyle bir hal alır ki bir manzumenin ortak bir hikâyeden alınmış farklı bir manzumenin hikâyesiymiş gibi bir algı ortaya çıkar. Her ne kadar bu makaleye konu kimi manzumeler bilindik ve meşhur manzumeler ise de onları söyleyen şairlerin pek çoğu meçhul veya bilinmezdir. Bu sebeple manzumenin sahibi, şairi tespit edebildiğimiz ölçüde tanıtmaya ve varsa diğer eserleriyle ilgili bilgi vermeye de gayret gösterdik. Ayrıca bu manzumeler arasında incelenmesi yapıлып yayınlanmış olan varsa da bunları da belirttik. Maalesef Kürt manzumelerini yazan şairler eserlerinde isim ve hayatlarıyla ilgili pek az bilgi paylaşmışlardır. Bu da bizim gibi araştırmacıların işini zorlaştırmıştır. Bu makalede nüshaların tanıtımına ve açıklamasına odaklanılmıştır. Bazı bilinmeyen/meçhul şairlerin tanıtımı ise başka araştırmalara konu edilecektir. Çünkü her şairin araştırılıp incelenmesi farklı çalışmaların konusudur.

Bu makalede şöyle bir kategorik yöntem izlenmiştir: Evvela tüm dini ve lirik manzumeler farklı yüzyıllara ait kronolojik tarih sırasına göre sıralanmıştır. Ardından şairlerin tanıtımı yapılmış ve manzumelerin muhtevasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Son olarak her manzumenin mevcut nüshalarının açıklamalı fihristi verilmiştir. Fihrist kısmı hazırlanırken her nüsha için ayrı bilgi kaynaklarına başvuruldu. Bu konudaki başat bilgi kaynağımız İran yazma eserler kütüphanelerinin veri tabanları, özellikle İran Milli Kütüphanesi veri tabanı olmuştur. Yazma eserlerin kayıt altına alındığı bu veri tabanlarını bizler de ilgililere rahatlık olması açısından dipnotlarla belirttik. Son olarak belirtilmelidir ki Kürtçe el yazma manzumelerinin açıklamalı fihristi konusunda hala kapsamlı araştırmalara ve tasnif çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu makalede Kürtçe el yazma manzumeleri dini ve lirik manzumeler şeklinde iki bölümde sınıflandırılmış, her biri farklı başlıklar şeklinde tanıtılarak el yazmalarının künye bilgileri paylaşılmıştır.

DİNİ MANZUMELER

9. Yüzyıl Manzumeleri

Perişan-nâme

Bu manzume Molla Perişan Dinever-i Kirmanşahî adıyla ünlü Molla Ebu'l-Kasım'a aittir. Maalesef gazel ve kasidelerinden geriye ona ait pek bir şey kalmamıştır. Elimizde sadece ona ait mezkur manzume bulunmaktadır. Bu manzume her ne kadar Kürtçe ise de içerisinde belirgin şekilde Arapça, Farsça ve Türkçenin etkisi görülmektedir. Molla Perişan'ın hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgi elimizde bulunmasa da onunla aynı dönemde yaşamış olan Şeyh Recep Bûrsi ile dostluğu bulunduğu ve bu Şeyh'in de Hk. 801/1399 yılına kadar hayatta olduğu bilgisine sahibiz. Dolayısıyla, Molla Perişan'ın sekizinci yüzyılın birinci yarısı ile dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar yaşamış olduğunu söyleyebiliriz. (Tarih-e Meşahir-e Kûrd, 1/118-117; Mijuv-e Edebi-ye Kûrdi, 2/13-26).

Perişan-nâme adlı bu eser tarihte ilk olarak Hş. 1333/1915 yılında Kirmanşah'ta ve ikinci kez de Hş. 1361/1942 yılında İsfendiyar Gazanferi tarafından Hurremabad'ta basılmıştır. Giriş kısmı şu şekildedir:

من ژ بسم الله من ژ بسم الله
ابتدا مــــم من ژ بسم الله
پس معنای آیه چنین و قیاس
کاظمین الغیظ عافین عن الناس ا

Nüshalarının Bulunduğu Kütüphaneler, Kayıt Numaraları ve Özellikleri:

1. Kütüphane-yi Astane Hazret-i Ma'sumiye-i Kom: Kayıt no: 1/656, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 1-28, Satır sayısı: 9, Giriş; (Fihrist-i Nusheha-ye Hatt-ı Kütüphane-yi Astane Mukaddes-e Hazret-i Ma'sume Kom, 2/291) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Dar'ül-Maarif-i Bozorg-i İslami Tahran: Kayıt no: 529, Hat: Nesta'lik-Şikeste Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 104, Satır sayısı: 6-7, Giriş; (Fihrist-i Nusheha-yi Hatt-ı Merkez-i Darü'l-Ma'arif Bozorg-i İslami - Tahran-, 1/109-110) ile eşleşmektedir.

3. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 1/57-Firuz, Hat: Nesta'lik-Şikeste Nesta'lik, Müstensih: Muvessek-ül Leşker mahlashı Mir Seyit Ali Tefrişi Leşker-nivis, Tarih: Hk. 1305/1888-1340/1922, Varak: 2-28, Giriş; (Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı Milli, 21/201) ile eşleşmektedir.

4. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 13/3260, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1307/1890, Varak: 187-203, Giriş; (Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı Milli, 10/863-864) ile eşleşmektedir.

5. Kütüphane-yi Melik-i Tahran: Kayıt no: 4611, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1300/1883, Varak: 1-25, Satır sayısı: 12, Girişsiz; (Fihrist-i Nusheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Milli Melik, 4/718).

6. Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-ı Tahran: Mikroçip Kayıt no: 6063, Müstensih: Kerbelay-i Şeyh Muhammed Hasan Külivend, Tarih: Hk. 1349/1931, Varak: 1-66, Giriş; (Fihrist-i Mikroçipha-ye Kütüphane-yi Merkezi-ye Danışgah-e Tahran, 3/195) ile eşleşmektedir.

7. Kütüphane-yi Umumi-ye Golpaygani-ye Kom: Kayıt no: 19/146-3816, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1301/1884, Varak: 1-32, Satır sayısı: 16, Giriş; (Fihrist-i Nusheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Umumi-ye Ayetullah Golpaygani-ye Kom, 1/664) ile eşleşmektedir.

8. Kütüphane-yi Astane Kods-e Rezevi: Kayıt no: 50865, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 1-31, Satır sayısı: 10, Giriş; (www.library.aqr.ir) bakınız.

9. Kütüphane-yi Merkezi Astane Kods-e Rezevi: Kayıt no 2/16.666, Hat: Nesta'lik-Şikeste Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1241/1826, Varak: 22-92, Giriş; (Fihrist-i Kutub-i Hatt-ı Astane Kuds-i Rezevi, 17/437) ile eşleşmektedir.

10. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 9505, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1326/1908, Varak: 1-21, Satır sayısı: 15, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 30/179) ile eşleşmektedir.

11. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 30/8173, Kayıt no: Şikeste Nesta'lik, Müstensih: Debir-e Hümayun lakaplı Esadullah Han, Tarih: Hk. 14. Yüzyıl, Varak: 50-71, Giriş: (www.ical.ir) bakınız.

12. Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran: Kayıt no: 10703, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Abdullah Hosrevanî, Tarih: Hk. 1333/1915, Varak: 1-10, Satır sayısı: 16-18, Giriş: (www.aghabozorg.ir) bakınız.

13. Kütüphane-yi Hüseyin Meftah Tahran: Kayıt no: 5/560, Hat: Nesta'lik, müstensih: Mirza İsmail Meşref, Giriş: (Neşriye-i Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran Derbare-i Nüsheha-yi Hatt-ı, 7/447) ile eşleşmektedir.

14. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 1/16910, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Varak: 1-37, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 17/47) ile eşleşmektedir.

15. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: s-4/96, Hat: Nesih ve Nesta'lik, Müstensih: Ali Bin Muhammed Bakır Demeğani, Varak: 125-217, Satır sayısı: 19, Giriş: (Fihrist-i Kütüb-i Hatt-ı Kütüphane-yi Meclis-i Sena, 1/52) ile eşleşmektedir.

16. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 18086, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 14.yüzyıl, Varak: 4-22, Satır sayısı: Değişken, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 49/200-201) ile eşleşmektedir.

17. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 16775, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Muhammed Bakır Kacar, Tarih: Hk. 1318/1901, Varak: 1-31, Satır sayısı: 13, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

18. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 22658, Hat: Nesih, Müstensih: Seyid Cafer Me'ali, Tarih: Hk. 1375/1956, Varak: 1-24, Satır sayısı: 16, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

19. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 35/1330, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Muhammed Hasan Abdürrahim Alevi Rezevi Hemedanî, Tarih: Hk. 1309/1892, Varak: 123-149, Girişsiz: (Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı Milli, 3/1963-1965) ile eşleşmektedir.

12. Yüzyıl Manzumeleri

Rule Bezanî

Bu Manzume aslen Senendec'e bağlı Revar köyünden olan Molla Hıdır (Hızır) Rudbari-ye Kürdistanî'nin telif ettiği dini eserlerindedir. Molla Hıdır ilk tahsilini Senendec ve Irak Kürdistan'ın da tamamlamıştır. Eserlerini Arapça ve Kürtçe olmak üzere iki dilde yazmıştır. Rule Bezanî manzumeleri dini eğitime başlayan talebeler için İslam Ahkamı ve İnançları hakkında Kürtçe telif edilmiş bir manzumedir. Molla Hıdır Hk. 1205/1791 senesinde vefat etmiştir. Kendisinden geriye bu manzume dışında "Devletname" adında başka bir manzum eser bırakmıştır (Tarih-e Meşahir-e Kord,

1/274). Aşağıda Devletname ile ilgili bilgi verilecektir. Rule Bezanî ilk olarak Hş. 1338/1920 senesinde Tahran'da yayınlanmıştır. Giriş ve bitiş kısmı şu şekildedir:

روله بـزانی روله بزانی
فرضن و رجه گشت مبو بزانی
و روضه و رسول علیه السلام
صد هزار صلوات دوا و ندا کرام

Nüşhalarının Bulunduğu Kütüphaneler, Kayıt Numaraları ve Özellikleri:

- 1. Kütüphane-yi Merkezi-ye Astane Kuds-ı Rezevi:** Kayıt no: 11087, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Ali Neki Huşyar, Tarih: Hş. 1337/1919, Varak: 5, Giriş: (Fihrist-i Kütüb-i Hatt-ı Kütüphane-yi Merkezi Astane Kuds-ı Rezevi, 9/254) ile eşleşmektedir.
- 2. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran:** Kayıt no: 14315, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1285/1869, Varak: 46-47, Giriş: (Fihrist-i Nüşheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 38/446) ile eşleşmektedir.
- 3. Kütüphane-yi Milli Tahran:** Kayıt no: 2/9489, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Abdülkadir Bin Abdülvahap, Tarih: Hk. 1309/1892, Varak: 49-52, Satır sayısı: 14, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.
- 4. Kütüphane-yi Milli Tahran:** Kayıt no: 2/9487, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 49-52, Satır sayısı: , Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.
- 5. Kütüphane-yi Milli Tahran:** Kayıt no: 8274, Hat: Nesih, Müstensih: Meçhul, Varak: 143, Satır sayısı: 13, Giriş: Düşmüş/silik (www.nlai.ir) bakınız.

Devletnâme

Bu Manzume Molla Hıdır Rudbari-ye Kordistanî'nin bir başka eseri olup Muhtevası daha ziyade gelenek-görenekler, adet ve sosyal kuralları içermektedir. Şair bu eserini geçmişteki İslam büyüklerinin söz, tecrübe ve hadislerini Kürtçeye tercüme etmek suretiyle nakletmiştir (Ruhani, Merduh, Tarih-e Meşahir-e Kurd, 1/274). Molla Hıdır Devletname'yi Hk. 1197/1783 yılında nezmetmiştir. Molla Abdülkerim Müderris ise onun bu eserini İkbalname manzumesi adıyla Kürtçe'nin Baban lehçesine kazandırmıştır (Ferheng-i Kutub ve Neşriyat-i Kurdistan, 190). Bu manzumenin giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

حمد و ثنا و شکر پری خداوند
هوش و کوششو دان پی شنفته بند
محمد نبی علیه السلام
علیه صلوات ختمه کلام

Kütüphane-yi Astane Hazret-i Ma'sume-i Tahran: Kayıt no: 3/635, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1301/1884, Varak: 122-162, Satır sayısı: 12, Giriş: (Fihrist-i Nüşheha-yi Hatt-ı Kütüphane-yi Astane Mukaddes Hazret-i Ma'sume, 2/268) ile eşleşmektedir.

13. Yüzyıl Manzumeleri

Akide-i Merziye/Zıbde-i Akide

Bu manzume Ma'dumi ve Mevlana-i Kürt lakablarıyla ünlü Seyit Abdurrahim Tavguzi'ye ait bir eserdir. Tavguzi aslen Cevanrud'a¹ bağlı Serşate köyündendir. Pek çok farklı yerlerde ikamet ettikten sonra Hk. 1300/1883 yılında vefat etmiştir. Mevlana-i Kürt kendisinden geriye Kürtçe, Arapça ve Farsça eserler bırakmıştır. Akide-i Merziye veya Zıbde-i Akide Manzumesi Kürtçe kelimeler ve akide alanında Kürtçe yazılmış bir eserdir (Tarih-e Meşahir-e Kurd, 1/480-481, Mijuv-e Edebi-ye Kürdi, 2/351-359). Bu manzume ilk olarak Hk. 1352/1934 yılında Kahire'de basılmıştır. 2000 yılında ise Süleymaniye'de tekrar yayınlanmıştır. Melle/Molla Abdülkerim Müderrisi 1988 yılında aynı eseri Bağdat'ta şerh etmiştir (Hızri, Ferheng-i Kutub ve Neşriyat-i Kurdistan, 292). Giriş ve bitiş şu şekildedir:

زبده عقیده خلاصه کلام هر له تو بوس حمد و ثنای تام
نزاع له یاوه بر کل خاص و عام صحّ العقیده و تم الکتاب

1. Kütüphane-yi Danişkede-i İlahiyat Danişgah-e Firdevsi Meşhed: Kayıt no: 19266, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13-14. Yüzyıllar, Varak: 1-124, Satır sayısı: 10, Giriş: (Fihrist-i Nüşeha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Danişkede-i İlahiyat Meşhed, 2/326-327) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Astane Hazret-i Ma'sume Kom: Kayıt no: 1/635, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Ağa Mirza Mohammed Salih ve Habibullah Bın Nasrullah, Tarih: Hk. 1321/1904, Varak: 1-80, Satır sayısı: 12, Giriş: (Fihrist-i Nüşeha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Astane Mukaddes-e Hazret-i Ma'sume, 2/266) ile eşleşmektedir.

3. Kütüphane-yi Merkezi Tebriz: Kayıt no: 2722, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Bayezid b. Seyit Kadir Çuri, Tarih: Hk. 1302/1885, Varak: 101, Girişsiz: (Fihrist-i Kütüphane-yi Milli Tebriz, 2/889) ile eşleşmektedir.

4. Kütüphane-yi Astane Kuds-ı Rezevi: Kayıt no: 36766, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 14. Yüzyıl, Varak: 1-109, Satır sayısı: 12, Giriş: (www.library.aqr.ir) bakınız.

5. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 1/9493, Hat: Nesih ve Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 1-4, Satır sayısı: Değişken, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

Dekayikü'l-Ahbar

Bazı Kürt araştırmacıları bu manzumenin Halife Elmas b. Mustafa Gozerderey'ye ait olduğunu belirtmişlerdir (Ferheng-i Kutub ve Neşriyat-i Kurdistan, 187). Aslında bu eser Nasır b. Muhammed Semerkandî (ö. Hk. 375/986)'nin "*Dekayikü'l-Ahbar fi Zikrül-Cennet-ül ve'l-Nar*" adlı eserinin Kürtçe tercümesidir. Semerkandî Arapça kaleme aldığı bu eserinde hadis kaynaklarına dayanarak alemin yaratılışı, ölüm ve ahiret yurdunun niceliği hususunda bilgiler vermektedir. Eser birkaç farklı baktan meydana gelmiştir (Fihristegan-ı Nüşeha-yi Hatt-i İran, 14/719). Bu eserin en eski Kürtçe nüshasından da anlaşılacağı üzere Kürt şair (Gozerderey'i) eseri Hk. 1296/1879 yılında nazmetmiştir. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

¹ Cevanrud: Kermanshah'ın Güney Doğusunda Irak Kürdistan'ı ile komşu 75.000 nüfuslu bir Kürt nahiyesidir. (Ç. N)

شاه شاهان بینای بی زوال ای بی زوال
ز ما بر محمد علیه السلام هزاران درود و هزاران سلام

1. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 7/17680, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Muhammed Hüseyin Nakıb, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 28-95, Satır sayısı: 12, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 48/347) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 17010, Hat: Nesih ve Nesta'lik, Müstensih: Musa Bin Muhammed Hüseyin Hüseyinî, Tarih: Hk. 1319/1902, Varak: 1-130, Satır sayısı: 12, Giriş: (Şukrullahi, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 47/133-134) ile eşleşmektedir.

3. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 4/7559, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 138-248, Satır sayısı: 13, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

4. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 6/7602, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1032/1623, Varak: 153-265, Satır sayısı: 18, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

5. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 1/9489, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Abdülkadir Bın Abdülvahab, Tarih: Hk. 1309/1892, Varak: 1-48, Satır sayısı: 14, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

Zatü'l-Şifa

Bu manzumenin Şairinin hayatıyla ilgili herhangi bir malumata sahip değiliz. Bu manzume İbn-i Ceziri'nin (ö. Hk. 833/1430) "*Zat'ül Şifa-i fi sired'ül-Mustafa*" adlı eserinin tercümesidir. Bu eserde Hz. Peygamberin (s.a.v) ve Hulefa-i Raşidin'in hayatları muhtelif başlıklar altında beyan edilmiştir (Fihristegan-e Nüsheha-yi Hatt-i İran, 16/16). Kürt şair ise bu eseri Hk. 13. Yüzyılda (veya öncesinde) Kürtçe nazmetmiştir. Giriş kısmı, nüsha eserler kataloglarına şu şekilde kayda geçmiştir:

یارب هادی یارب هادی یا موجد نه خاک آتش و بادی

Kütüphane-yi Dar'ül-Maarif-e Bozorg-e İslami Tahran: Kayıt no: 1102, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 1-11, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Merkez Dar'ül-Maarif-e Bozorg-e İslami, 2/117) ile eşleşmektedir.

Kifayetü'l-İslam

Şairi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız bu manzume öyle görülüyor ki Seyit Nimetullah'ın (Hk.7. Yüzyıl) "*Kifayet'ül-İslam*" adlı eserinin tercüme ve iktibasıdır. Şair, Seyit Nimetullah'ın Ehl-i sünnet fıkhı ve ilmihal bilgilerini içeren bu eserini manzum bir şekilde tercüme ve iktibas etmiştir (Fihristvare-i Destnviştha-ye İran, 8/692). Muhtemelen Kürt şair bu eserini Hk. 13. Yüzyılda nazmetmiştir. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

جه دمای ثنا و صلوه و سلام هزانه او سر طایفه اسلام
من دیم بی بخشش لایق نیم هر چند تو بخشم به عشق شاه نقشبند

Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 2/16981, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 18-37, Satır sayısı: 10, Giriş:

(Şukrullahi, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 47/102-103) ile eşleşmektedir.

Vefatnâme-i Peygamber (s.a.v.)

Şairin kimliği ve hayatına dair herhangi bir malumata sahip değiliz. Başlığında da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamberin (s.a.v) vefatının keyfiyeti ilgili manzum bir eserdir. Hk. 13. Yüzyılda nazmedilmiştir. Giriş ve bitişi şu şekildedir:

مه وج لکه زبانا هوون هوون عقل کرورین

صفت ربیدی ناکرسان...کیتا لورین

جو کج لاتو مویا آگهی لیل و نهار...

محض خدادی خاطرکاران هند گهی کرد

1. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 3/17433, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Abdülhamit, Tarih: Hk. 13-14. Yüzyıllar, Varak: 23-47, Satır sayısı: 18, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

2. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 6/21712, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Seyit Muhammed Çeşmideri, Tarih: Hk. 1317/1900, Girişsiz: (www.nlai.ir) bakınız.

3. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 1/16981, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 1-16, Satır sayısı: 10, Giriş: Düşmüş/Silik (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 47/102-103) ile eşleşmektedir.

216

Mahşer-nâme

Şairin kimliği ve hayatına dair herhangi bir malumata sahip değiliz. Hk. 13. Yüzyılda yazılmıştır. Başlığında da anlaşılacağı üzere mahşer ve kıyametle ilgilidir.

1. Kütüphane-yi Danişsera-ye 'Ali Tahran: Kayıt no: 4/191, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13-14. Yüzyıllar, Girişsiz: (Neşriye-i Kütüphane-yi Merkezi-yê Danişgah, 5/648) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Merkezi-yê Danişgah-e Tahran: Mikroçip sayısı 4/3151, Asıl Nüsha, Yukarıdaki Nüsha (Fihrist-i Mikroçipha-yê Kütüphane-yi Merkezi-yê Danişgah-e Tahran, 4/85) ile eşleşmektedir.

14. Yüzyıl Manzumeleri

Ravzatü'l-Ahbâb

Bu manzume bazı Kürt araştırmacılarına göre Abdülkadir Pave-yi Kirmanşahî'ye (ö. Hk. 1328/1910) aittir. (Hızrî, Ferheng-i Kutub ve Neşriyat-i Kürdistan, 228). Eser, İmam Hüseyin'in Kerbela hadisesi ile ilgili amiyane rivayetlerle Aşura ve sonrasında yaşanan olayları konu edinmiştir. Merduh'a göre şairin kayıp eserleri arasında yer alan (Tarih-e Meşahir-e Kurd, 2/123-124) bu yazma eser; tashih edilerek Hş. 1394/1974 yılında Meşhed'te basılmıştır. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

داماد رسول شیر خداوند بند بر برگیر درجه خیبرکند
بو سکر قاسم شاه علمدار صلوات و سلام هزار هزار

Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 13721, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13-14. Yüzyıllar, Varak: 1-102, Satır sayısı: 18, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 7/4644-4645) ile eşleşmektedir.

Mevlûd-nâme

Bu manzume Şems'ül-Eşraf lakabıyla bilinen Şems mahlaslı Senendecli Seyit Bahaeddin Şems-e Kureysi'ye aittir. Kureysi, nakşibendi tarikatının önemli kutuplarından Şeyh Ömer Ziyaeddin'in Rihleyi tedrisatında bulunmuş önemli Kürt mutasavvıflarındandır. Şair Hk. 1365/1946 yılında vefat etmiştir. Ondan geriye Mevlûd-nâme, Miraç-nâme ve Şems'ül-Akaid adlı Kürtçe manzumeler kalmıştır (Tarih-e Meşahir-e Kurd, 2/303-304). Söz konusu Mevlûd-nâme manzumesi Hz. Peygamberin doğumu hakkındadır. Bu manzume ilk olarak Hş. 1363/1944 yılında Senendec'te basılmıştır. Hş. 1385/1966 yılında ise Miraçname adlı manzume ile birlikte ikinci kez yine mezkur şehirde basılmıştır (Ferheng-i Kutub ve Neşriyat-i Kürdistan, 392). Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

یا حی داور یــــا حی داور یا فرد بی چون دهنده داور
تا خدا و رسول چیشان بو راضی نجات قیامت بی سرفرازی

1. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 3/16981, Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1344/1926, Varak: 10, Satır sayısı: 40-62, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 47/102-103) ile eşleşmektedir.

217

2. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 2/7602, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 14. Yüzyılın ilk yarısı, Varak: 61-98, Satır sayısı: 11-12, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

3. Kütüphane-yi Umumi-ye Gülpayganê Kom: Kayıt no: 120/7-1220/2, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 1-11, Satır sayısı: 12-14, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Umumi-ye Ayetullah Gülpayganê Kom, 7/4722) ile eşleşmektedir.

Miraç-nâme

Bu manzume adı geçen Şems Kureysi'nin diğer eserlerindedir. Şairin bu manzumesi Hz. Peygamberin (s.a.v.) Miraç'a yükselişi hakkındadır. Bu manzume ilk olarak Hş. 1340/1922 yılında Senendec'te tabolmuştur. İkinci kez başka bir miraçname ile birlikte Hş. 1385/1966 yılında yine aynı şehirde basılmıştır (Ferheng-i Kutûb ve Neşriyat-i Kürdistan, 392). Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

عازم بر به عزم چرخ اخضری بابونه فرقت تاج اخضری
هزاران درود و هزاران سلام ز ما بر محمد علیه السلام

1. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 4/16981, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 14. Yüzyıl, Varak: 64-147, Satır sayısı: 10, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 47/102-103) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Milli Tahrân: Kayıt no: 4/21712, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Seyit Muhammed Çeşmderi, Tarih: Hk. 1317/1900, Girişsiz: (www.nlai.ir) bakınız.

Mehdi-nâme

Bu manzumenin şairi hakkında herhangi bir bilgi elimizde bulunmamaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi bu manzume Mehdi'nin zuhuru ile alakalıdır. Hk. 14. Yüzyılda yazılmıştır. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

یا رب تویی صاحب هدی وقتی و بی فتنه بدی
هر کس غم دنیه بری وکیش اهو حسرتی

Kütüphane-yi Milli Tahrân: Kayıt no: 8/9665, Hat: Şikeste-i Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 104-107, Satır sayısı: 15, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

Medhiye-i Hasaneyn

Manzumenin şairinin hayatı ile ilgili elimizde pek bir bilgi mevcut değildir. Bilgiler eserin içinde yer alan bilgilerle sınırlıdır. Hk. 14. Yüzyılda yazılmış olup İmam Hasan ve Hüseyin hakkındadır. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

پادشاه دانا تاج... شاهان پادشاه دانا...
هزاران رحمت حق پروردگار باد بر روح بنی المختار

Kütüphane-yi Milli Tahrân: Kayıt no: 6/9251, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 385-400, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

Belukya

Bu manzumenin şairi hakkında elimizdeki bilgiler sadece eserde geçen bilgiler ile sınırlıdır. Başlığından da anlaşılacağı üzere Hz. Süleyman'ın muasırlarından biri olan Belukya² ile ilgilidir. Hk. 14. Yüzyılda nazmedildiğini bilmekteyiz. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

جه دمای سلیمان علیه السلام پادشاهی بساط جنو دیدم تمام
یا اله آمین الـــــهی آمین به بخشش به نور سید امین

Kütüphane-yi Milli Tahrân: Kayıt no: 7/9251, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 400-427, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

Mersiye-î Şehidan-ı Kербela

Kербela şehitleri mersiyesi adlı bu manzumenin şairi ile ilgili bilgiler mevcut eserin içeriğindeki bilgiler ile sınırlıdır. Hk. 14. Yüzyılda yazılmış eser isminden de anlaşılacağı üzere Hz. Hüseyin ve Kербela şehitlerini konu etmektedir. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

اگر... اوحد... لی... سرو لعب ... تمامی اسیرن... بدن و سر شکتہ بین
..... دوست هزار جه کافر.....

Kütüphane-yi Milli Tahrân: Kayıt no: 3/9546, Hat: Şikeste-i Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 25-114, Satır sayısı: 13, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

² İsrailiyat hikâyelerinde geçtiği üzere Hz. Süleyman'ın defnedileceği yeri 'ifan adında bir başka kişi ile birlikte bulup Süleyman'ın yüzüğünü parmağından almaya çalışmış bir zattır. Geniş bilgi için bakınız: Lügat-nâme-i Dehhuda, (بلوقا) maddesi. (Ç.N)

İ'tikadât

Bu manzumenin şairi hakkında elimizde pek bir bilgi bulunmamaktadır. Kürtçe manzumeler arasında aynı başlığa sahip kaç manzumenin olduğunu tespit edemedik. Elimizdeki sözkonusu manzume Hk. 14. Yüzyılda yazılmıştır. Ehli Sünnet öğretileri ile İslamın beş şartını konu edinmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) ile Hulefa-i Raşidin'in natını içerir. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

بسم الله اول ابتدا بسم الله پس حمد و ثنا الحمد لله
جميع گناهكار استجا دكا بو فاتحاييك او رجا دكا

Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 1/9546, Hat: Şikeste-i Nesta'lik, Müstensih: Muhammed Kerim, Varak: 1-14, Satır sayısı: 10, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

LİRİK (AŞİKÂNE) MANZUMELER

11. Yüzyıl Manzumeleri

Şeyh Sen'an

Bu manzume Mele Mahmudê Tayran'ın eserlerinden biri olup Feqiyê Teyran adıyla meşhurdur. Van Gölü'nün Güneyinde bulunan Hakkâri yöresinin Miks/Mûks ahalisindedir. Feqi-yê Teyran, Mele Ahmedê Ceziri ile dostluk etmiş ve Hk. 1050/1641 yılında onun vefatına dair madde-i tarih konusu ihtiva eden şiirler söylemiştir. Feqi'nin 11. Yüzyılın ilk yarılarna kadar hayatta kaldığı bilinmektedir. Onun söz konusu manzumesi; Attar Nişaburî'nin Mantık-ül Teyr adlı eserinde geçen Şeyh Sen'an adlı hikayenin Kürtçe versiyonudur. Kürt dilinde yazılmış ve incelenmiştir. Feqiyê Teyran bu manzumeyi Hk. 1040/1631 yılında tamamlamıştır (Tarih-ê Meşahir-ê Kurd, 1/198-199). Mezkûr manzumenin yazılış hikâyesi ise *Miju-yê Edebi-ye Kurdi*'de anlatılmaktadır (Miju-yê Edebi-ye Kurdi, 2/174-189). Söz konusu manzume 1965 yılında Moskova'da tap edilmiştir. Giriş ve bitiş kısımları şöyledir:

گه بدیرین نطقا عاشقی
دا از بخونم وی خطی
حال خوه تیدا گوئییه
د عین لا ما هجرتی

Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 2/14082, Hat: Nesih, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 14. Yüzyıl, Varak: 18-102, Giriş: (Fihrist-i Nüşeha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 38/105-106) ile eşleşmektedir.

Bersisê Âbid

Bu manzume de Feqiyê Teyran'a ait bir manzumedir. Hk.1030/1621 yılında 422 beyit ile nazmedilmiştir. Yazılış hikâyesi *Miju-yê Edebi-ye Kurdi*'de zikredilmiştir. (Miju-yê Edebi-ye Kurdi, 2/204-213). Üstat Abdurrakip Yusuf Hasan manzumenin el-yazması bir nüshasını tashih ederek 2001 yılında Erbil'de basmıştır. Giriş ve bitiş kısımları şöyledir:

حکایت دیم مفید و مکتوب
مجمل به کتاب حیوة القلوب
ارای من مبی ژ دیو شرور
ولا یغرنکم بسا لله الالغرور

Kütübhane-i Meclis-i Şura-yı İslami Tahran: Kayıt no: 19/1330, Hat: Şikeste-i Nesta'lik, Müstensih: Muhammed Hüseyin Alevi Rezevi Hemedanî, Tarih: Hk. 1309/1892, Varak: 151-157, Giriş: (Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê Milli, 3/1963-1965) ile eşleşmektedir.

12. Yüzyıl Manzumeleri

Leyla û Mecnun

Bu manzume 12. Yüzyıl şairlerinden olan Melaye Muhammed-ê Kali Kenduleyî'nin eserlerindedir. (Şair) bu manzumeyi Hk. 1145/1733 yılında kaleme almıştır. (Miju-yê Edebi-ye Kurdi, 2/426). Şair hakkında elimizde pek bir bilgi bulunmamaktadır. Bu manzumenin giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

نام دانای جهان پیدا کر بلبلان جه عشق شیت و شیدا کر
هزاران درود و هزاران سلام ز مابیر محمد علیه السلام

1. Kütüphane-yi Merkez-ê Danişgah-ê Tahran: Kayıt no: 4/4181, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Mirza Muhammed Sadık, Tarih: Hk. 1298/1881, Giriş: (Fihrist-i Kütüphane-yi Merkez-ê Danişgah-ê Tahran, 13/3147-3149) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 17678, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13-14. Yüzyıllar, Varak: 1-87, Satır sayısı: 9-17, Giriş: Düşmüş/Silik (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 48/344) ile eşleşmektedir.

Hûsro û Şirin

Xana Paşa Kubadî'ye ait bir manzumedir. Şair Hk. 1168/1755 yılında vefat etmiştir. Şiirlerinin pek çoğu günümüze ulaşmamıştır. Söz konusu manzume Hûsro û Şirin mesnevisinin Kürtçe'ye uyarlanmış versiyonudur. Hk. 1153/1741 yılında yazılmıştır (Tarih-ê Meşahir-ê Kurd, 1/249). Manzume hakkında detaylı bilgiler *Miju-yê Edebi-ye Kurdi*'de zikredilmektedir (Miju-yê Edebi-ye Kurdi, 2/84-90). Bu manzume ilk olarak 1975 yılında Bağdat'ta, Hş. 1348/1930 ve Hş. 1369/1950 yıllarında da ikinci ve üçüncü olmak üzere Tahran'da basılmıştır (Yek Sed Manzume-i Aşıkâne-i Farisî, 319). Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

یه نام او کس شرین ارمن پیدا کرد فرهاد پیش بی به کوکن
هزاران درود و هزاران سلام ز مابیر محمد علیه السلام

1. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 9792, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1298/1881, Varak: 1-154, Satır sayısı: 18, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 90/31) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 1/7802, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1275/1859, Varak: 1-118, Satır sayısı: 17-18, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

Ferhad û Şirin

Bu manzume Kermanshah ahalisinden Elmas Xan-ê Kenduleyî'nin eserlerindedir. (Müellif) Nadir Şah-ı Efşar (1148-1160)'ın muasırı olup 12. Yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık Hk. 1190/1776-1200/1886 yıllarına kadar yaşadığı tahmin edilmektedir. (Tarih-e Meşahir-e Kurd, 1/239, Miju-yê Edebi-ye Kurdi, 2/59-

61, Nusha-i Gorbe ve Muş Hovrami/Ûramî, 81-83). Ferhad û Şirin'in Kürtçe manzumesi, Nizami Gencevi'nin Hüsrev ve Şirin manzumesinin yeni bir yorumudur. Bu manzume Hş.1373/1956 yılında Kum'da basılmıştır (Ferheng-ê Kutb u Neşriyat-i Kurdistan, 280). Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

کریم کارساز کار به دسته آسان شاه رضای شریف رهبر شناسان
هزاران درود و هزاران سلام ز مابـر محمد علیه السلام

1. Kütüphane-yi Merkez-e Danışgah-ê Tahran: Kayıt no: 4772, Hat: Şikeste-î Nesta'lik, Müstensih: Hadi Kermaşahî, Tarih: Hk. 14. Yüzyıl, Varak: 1-110, Satır sayısı: 13, Giriş: (Fihrist-i Kütüphane-yi Merkez-ê Danışgah-ê Tahran, 14/3817) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Meclis-ê Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: s-580, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 1-110, Satır sayısı: 13, Giriş: Düşmüş/Silik (Fihrist-i Kutub-ê Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Sena, 1/367-368) ile eşleşmektedir.

Hürşid û Xeramân / Hürşid û Xaver

Bu manzume de yukarıda adı geçen Elmas Xan-ê Kenduleyî'ye aittir. (Şair) Hürşid û Xeramân adlı aşk hikâyesi olan mesneviyi toplam 2300 beyit'te hece veznine göre Kürtçe nazmetmiştir. (Nusha-i Gorbe ve Muş Hovrami/Ûramî, 86). Bu manzume, ilk kez hş. 1389/1969 yılında İlam Üniversitesinde inceleme-kritiği yapılarak savunulmuş hş.1392/1972 ve 1393/1973 yıllarında Kermaşah'ta iki kez basılmıştır. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

عریضه دارم...در به کوش ولای عاطفت...فـراموش
هزاران درود و هزاران سلام ز مابـر محمد علیه السلام

221

1. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 3/9251, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 297-372, Satır sayısı: Değişir, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

2. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 9487, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Mirza Muhammed Emin Mukrî, Varak: 1-75, Satır sayısı: Değişir, Giriş: Düşmüş/Silik (www.nlai.ir) bakınız.

3. Kütüphane-yi Meclis-ê Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 1/17299, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Mahmud Muhammedi, Tarih: Hk. 1359/1940-1360/1941, Varak: 2-133, Satır sayısı: 12, Giriş: Farklı (Fihrist-i Nüşeha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, 47/130-131) ile eşleşmektedir.

Seyfû'l-Müluk û Bediü'l-Cemal

Kürt Edebiyatı araştırmacılarının bildirdiğine göre bu manzume Mirza Şefî'î Kilyayî-yê Kermaşahî'ye ait bir manzumedir. Elmas Xan-i Kenduleyî'nin çağdaşı ve akrabası olan Kilyayî, Bedi'ul-Mülk ve Bedi'ul-Cemal isimleriyle de anılan bu eserini 12. Yüzyılda yazmıştır. (Muhammed Ali Sultani Röportajı, 22). Bu lirik eser Mısırlı Şehzade Seyf'ul-Müluk ile Bedi'ul-Cemal olarak adlandırılmış Perizadi Serandibi'nin aşk hikâyesini içerir. Eserdeki hikaye "Binbir Gece Masalları"ndan alıntılanmıştır. (Yek Sed Manzume-i Aşıkâne-i Farisî, 538). Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

اول به نامی ایزد دانا شامی پروردگار حی توانا
رعیت دلشاد بدان ولدت بروی محمد صد هزار صلوات

1. Kütüphane-yi Umumi-yi Gülpaygani-yi Kom: Kayıt no: 14/174-2724, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Müstensih, Tarih: Hk. 1320/1903, Varak: 1-42, Satır sayısı: 16, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Umumi-yê Gülpaygani-yê Ayetullah Kom, 1/609) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Danışgede-i Edebiyet-e Danışgah-e Tahran: Kayıt no: c-92, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 14. Yüzyıl, Varak: 214, Satır sayısı: 16, Giriş: Düşmüş/Silik (Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Danışgede-i Edebiyat-e Danışgah-e Tahran, 1/411) ile eşleşmektedir.

Dastan-ı Xace Eşref û Derviş Becceh ve Golçehr, Doxterê Hücend Vezir

Bu manzume hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız gibi şairin hayatı ve eserin muhtevası ile ilgili de elimizde pek bir bilgi mevcut değildir. Ancak başlığından da anlaşılacağı üzere; Xace Eşref û Golçehr ile Hücend vezirin kızı arasında geçen bir aşk hikâyesini konu etmektedir. Şairi bilinmeyen bu manzume eser 12. Yüzyılda nazmedilmiştir.

1. Kütüphane-yi Danışsera-yê Âli Tahran: Kayıt no: 159, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 12. Yüzyıl, Giriş: Düşmüş/Silik (Neşriye-i Kütüphane-yi Merkezi-ye Danışgah, 5/625) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Merkezi-ye Danışgah-e Tahran: Mikroçip kayıt no: 3152, Asıl Nüsha: Yukarıda verilen nüsha (Fihrist-i Mikroçipha-yê Kütüphane-yi Merkezi-yê Danışgah, 2/85) ile eşleşmektedir.

13. Yüzyıl Manzumeleri

Şeyh Sen'an

Bu manzumenin Attar Nişaburî'nin Şeyh Sen'an hikayesiyle bir bağlantısı yoktur. Şair ve hayatı ile ilgili malumata sahip değiliz. Şair manzumeyi 13. Yüzyılda Kürtçe yazmıştır. (Nüsha-yı manzume-yê Şeyh Se'an û Doxterê Tersa be Zebanê Hûvramî, 24) Eser ilk olarak Hş. 1392/1972 yılında Tahran'da "Peyam-e Baharistan Dergisi"nde kritik incelemesi yapılarak yayımlanmıştır. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

بوا چون تعریف صنعان گمراه حکیم داهی وش چون برش جراه
هزاران درود و هزاران سلام ز ما بر محمد علیه السلام

1. Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 1/14976, Hat: Tahriri, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 13. Yüzyıl, Varak: 1-10, Satır sayısı: 16, Giriş: (Fihrist-i Muhtesir-ê Nüsheha-yê Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 828) ile eşleşmektedir.

2. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 8/9251, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Varak: 427-440, Giriş: (www.nlai.ir) bakınız.

3. Kütüphane-yi Merkezi-yê Danışgah-ê Tahran: Kayıt no: 3/4181, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Mirza Muhammed Sadık, Tarih: Hk. 1298/1881, Giriş: (Fihrist-i Kütüphane-yi Merkezi-yê Danışgah, 13/3147-3149) ile eşleşmektedir.

4. Kütüphane-yi Milli Tahran: Kayıt no: 1/21712, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Seyit Muhammed Çeşmderi, Tarih: Hk. 1317/1900, Girişsiz (www.nlai.ir) bakınız.

Heyder û Senûber

Bu manzume ünlü “*Heyder Beg û Semenber*” adlı aşk hikâyesinin Kürtçe versiyonudur. Mezkûr hikâye; Beluç, Bahtiyarî ve Tengistanî gibi İranlı yerel etnisiteler arasında da oldukça yaygındır. (Dastan-ê Manzume-yê Heyder û Semenber be Rivayete Merdum-e Beluç, 133-134). Kürt şairlerinden Mirza Kevkeb Goranî tarafından 13. Yüzyılda nazım şeklinde kaleme alınmıştır. Bu manzumenin geniş özeti “*Hemasehayê Kavm-ê Kurd*” adlı eserde verilmiştir. Eserin müellifi söz konusu manzumenin Baban Hanedanlığının kurucusu Faqi Ahmet’in kahramanlık hikayelerinin değiştirilmiş bir versiyonu olduğunu belirtir. (Hemasehayê Kavm-ê Kurd, 266). Bu manzume Hş. 1388/1969 yılında Tahran’da yayınlanmıştır. Giriş ve bitiş kısımları şu şekildedir:

..... قـادر قـدرت
یا حی یا قیوم قادر قدرت
هزاران درود و هزاران سلام
ز مابـر محمد علیه السلام

Kütüphane-yi Meclis-ê Şura-yê İslami Tahran: Kayıt no: 9786, Hat: Nesta'lik, Müstensih: Meçhul, Tarih: Hk. 1288/1871, Varak: 1-30, Satır sayısı: 13, Giriş: (Fihrist-i Nüsheha-yê Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, 31/88-89) ile eşleşmektedir.

223

Verkê û Gülşah

Bu manzumeyi bazı Kürt araştırmacılar 13. Yüzyılın sonu ve 14. Yüzyılın ilk yarı şairlerden olan Paşa Celiliyan Rüstem-ê Zengene-i Kermaşahî'ye nispet vermiş (Çeşmendaz-i ber Çigunegi-yê Manzumeserâyî der Ferheng ve Edeb-ê Kurdî, 181) bazıları ise Elmas Xan-ê Kenduleyî'ye ait olabileceğini belirtmişlerdir. (Hemasehayê Kavm-ê Kurd, 212). (Eser) Verkê ve Gülşah adlı iki aşğın aşk hikâyelerine odaklanmıştır. Bu manzume Ayuki'nin³ “*Verkê ve Gülşah*” adlı mesnevisini takliden Kürtçe kaleme alınmıştır. Bu manzumenin özeti; “*Hemasehayê Kavm-ê Kurd*” eseri ile “*Manzumesera-yi der Ferheng û Edeb Kurd*” makalesinde zikredilmiştir. (Hemasehayê Kavm-ê Kurd, 212-217; Manzumesera-yi der Ferheng û Edeb Kurd, 59-60). Eser, ilk olarak Hş.1378/1959 yılında Urumiye’de, Hş. 1385/1966 yılında ise Tahran’da yayınlanmıştır.

Kütüphane-yi Merkezi-yê Danışgah-ê Tahran: Mikroçip Kayıt no: 1378, Asıl Nüsha: Marburg Alman Numara 1196 Or. oct., Girişsiz (Fihrist-i Mikroçipha-yê Kütüphane-yi Merkezi-yê Danışgah, 1/271) ile eşleşmektedir.

³ Gazneliler döneminin ünlü şairlerinden olup Hicri 5. Yüzyılda yaşamıştır. Verkê û Gülşah en önemli mesnevisidir. Bu mesnevi dışında Kasideleri de mevcuttur. Geniş bilgi için bakınız: Sefa, Zebiyullah, “*Tarih-e Edebiyet der İran*, cilt 1, s. 604.” (Ç.N)

SONUÇ

İran'ın en kadim dillerinden biri olan Kürtçe diliyle yazılmış el-yazması nüshalarının tanıtımı ve tavsifinin yapılması gerekli olduğu kadar faydalıdır. Bunun ikinci adımı ise söz konusu Kürtçe yazmaların muhtevasının araştırılması ve kritik incelenmelerinin yapılmasıdır. Böylelikle bu sahadaki araştırmacılar için gerekli kolaylıklar önemli ölçüde sağlanmış olacaktır. Kuşkusuz Kürtçe manzumeler arasında en yaygın olan manzumeler lirik ve dini manzumelerdir. Ki o manzumelerden bazıları da diğer dil ve kültürlerden iktibas ettirilmiş çeviri veya alıntılardır. Ancak önemli bir kısmı Kürtlerin kendi dil ve zihinlerinin ürettiği manzumelerdir. Söz konusu bu Kürtçe manzumelerin bilhassa İran kütüphanelerinde bulunan el yazmaları şimdiye kadar çeşitli vesilelerle gün yüzüne çıkartılmış, tanıtımı ve tashihi yapılmıştır. Ancak pek çok el-yazma nüsha hala tanıtılmayı beklemektedir. Yaptığımız araştırmalar sonucunda söz konusu pek çok Kürtçe manzumenin ciddi zararlar gördüğünü gözlemledik. Öyle ki; bu manzumelerden bazılarında geriye sadece çok az sayıda beyit kaldığını tespit ettik. Ancak yine de hepsinin çok önemli tarihi ve edebi birer belge niteliği taşıdığını örneğin; bir manzume üzerinden farklı hikâye ve rivayetlerin anlatıldığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte Müstensihlerin metinler üzerinde bolca müdahale ettiklerini belirtmek gerekir.

Kürtçe yazılmış dini manzumelerin daha ziyade Hk. 14. Yüzyılda yazıldığı görülmektedir. Söz konusu yüzyıldan geriye doğru gidildikçe bu tür manzumelerin sayısının azaldığı bariz bir şekilde fark edilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Hk. 14, 13, 12 ve 9. Yüzyıllara ait dini manzumeleri incelediğimizde manzume sayısının da buna paralel olarak 10, 8, 2 ve 1 şeklinde sayıca azaldığını görmek mümkündür. Perişanname adlı manzumeyi ise bundan ayrı değerlendirmek gerekir. Zira söz konusu bu manzume her ne kadar Hk. 9. Yüzyıla ait yegâne dini manzume ise de bu manzumeye ait nüsha sayısı diğer yüzyıllara ait tüm nüshalardan daha fazladır diyebiliriz. Bu da bize bu manzumenin Kürtler arasında ne kadar önemli ve kabul görmüş bir manzume olduğunu göstermesi açısından ayrıca dikkate şayandır. Hk. 14. Yüzyıla yaklaştıkça bir takım manzumelerin nüsha sayıları azalmış, birtakım manzumelerin nüshalarında ise artış görülmüştür. Kürtçe lirik manzumeler ise daha ziyade Hk. 12. Yüzyılda kaleme alınmaya başlanmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi; Hk. 13 yüzyılda 3, 12. Yüzyılda 7, ve 11. Yüzyılda toplam 2 lirik manzume tespit edilmiştir. Bu da gösteriyor ki 12. Yüzyılda Kürt yazar ve müstensihler lirik manzumelere daha fazla ilgi göstermiş manzumeleri daha fazla istinsah etme gereği duymuşlardır.

KAYNAKLAR

- Edevayi, Müzehher**, "Nüshe-ye Gorbe ve Muş Horami/Orami", Peyam Baharistan, sal-e dovzum, şomareye: 18, 1391/1971.
- Edevayi, Müzehher**, "Nüshe-ye Manzume-ye Şeyh Sen'an ve Dohter Tersa be Zeban-e Horami", Peyam Baharistan, s. 2, şomare. 22, 1392/1972.
- Belu, Cevyes**, "Kurdi", Rahnema-ye Zeban-e İrani, Be Kuşiş-e Rudeger Eşmit, Tercüme-i Arman Bahtiyari ve Digeran, c. 2, Tahran: Kaknevis, 1387/1968.
- Behrami, İrec**, "Çeşmendazi-ye ber Çıgunegi Manzumesera-yi der Ferheng ve Edeb-e Kurdi", Guheran: s. 15, 1386/1967.

- Bina**, “Manzumesera-yi Der-Ferheng ve Edeb-e Kurd”, Cihan Endişe: s. 4, 1380/1961.
- Cihan Dide, Abdülgafur**, “Dastan-e Manzum-e Heyder ve Semen Ber Be Rivayet-e Merdum Beluç”, Ferheng ve Edebiyat-e ‘Amme: Sal-e Çarom, s. 7, 1395/1975.
- Hafiziyan Babli**, Ebu Fezl, Fihrist-i Nüsheha-yi Hahti-ye Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, cilt 31, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1388/1969.
- Hayri, Abdülhüseyin**, Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı Milli, cilt 10, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1347/1929.
- Hayri, Abdülhüseyin**, Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı Milli, cilt 3, Çap-e dovvom, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1353/1935.
- Hayri, Abdülhüseyin**, Fihrist-i Kütüphane-yi Meclis, cilt 21, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1357/1938.
- Hüseyini Eşkuri**, Seyit Cafer, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatti-ye Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, cilt 49, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1392/1072.
- Hazeri, Şahab**, Ferheng-i Kutub ve Neşriyat-i Kurdistan, Senendec: Kalec, 1388/1969.
- Haznedar, Maruf**, Miju-ye Edebi-ye Kurdi, Bergi Dovvom, Hevler: Çape Hane-ye Vezareti Perverde, 2002.
- Danışpeju ve Efşar**, Muhammed Taki ve İrec, Fihrist-i Nüsseh-ye Hatt-i Kütüphane-yi Melik, cilt 4, Tahran: Huner, 1364/1945.
- Danışpeju ve Efşar**, Muhammed Taki ve İrec, Neşriye-i Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran Derbare-i Nüsheha-yi Hatti, Defter 5, Tahran: Danışgah-e Tahran, 1346/1928.
- Danışpeju ve Efşar**, Muhammed Taki ve İrec, Neşriye-i Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran Derbare-i Nüsheha-yi Hatti, Defter 7, Tahran: Danışgah-e Tahran, 1353/1935.
- Danışpeju ve İlmî Envari**, Muhammed Taki ve Bahaeddin, Fihrist-i Kütüb-i Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Sena, cilt 1, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1355/1936.
- Danışpeju, Muhammed Taki**, Fihrist-i Kütüphane-yi Merkez-i Danışgah-e Tahran, cilt 13, Tahran: Danışgah-e Tahran, 1340/1922.
- Danışpeju, Muhammed Taki**, Fihrist-i Kütüphane-yi Merkez-i Danışgah-e Tahran, cilt 14, Tahran: Danışgah-e Tahran, 1340/1922.
- Danışpeju, Muhammed Taki**, Fihrist-i Mikroçipha-ye Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran: cilt 3, Tahran, Danışgah-e Tahran, 1363/1944.
- Danışpeju, Muhammed Taki**, Fihrist-i Mikroçipha-ye Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran: cilt 2, Tahran, Danışgah-e Tahran, 1353/1935.
- Danışpeju, Muhammed Taki**, Fihrist-i Mikroçipha-ye Kütüphane-yi Merkezi Danışgah-e Tahran: cilt 1, Danışgah-e Tahran, 1348/1930.
- Danışpeju, Muhammed Taki**, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-ı Danışgede-i Edebiyat-e Danışgah-e Tahran: cilt 1, Tahran, Danışgah-e Tahran, 1339/1921.
- Dirayeti, Mustafa**, Fihristgan-e Nüsheha-yi Hatt-i İran: Fenha, cilt 14 ve 16, Tahran: Kütüphane-yi Milli, 1391/1971.
- Dirayeti, Mustafa**, Fihristvare-i Destniviştha-ye İran: cilt 8, Tahran, Kütüphane-yi Meclis, 1389/1969.
- Zülfikari, Hasan**, Yek Sed Manzume-i Âşıkane-i Farısı, Tahran: Çeşme, 1392/1972.
- Ruhani, Baba Merduh**, Tarih-ê Meşahir-eê Kurd, cilt 1 ve 2, Tahran: Suruş, 1390/1970.
- Şukrullahi, İhsanullah**, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yê İslami, cilt 47, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1390/1970.
- Şiri, Feryat**, “Goftegu ba Muhammed Ali Sultani”, Gohran: Şomare 15, 1386/1967.

- Sadrayı Huyi ve Hafızıyan Babli**, Ali ve Ebu Fezl, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Umumi-ye Ayetullah Gülpaygani-ye Kom, cilt 1 ve 7, Tahran: Kütüphane-yi Mecles-e Şura-yı İslami, 1388/1969.
- Sadrayı Huyi**, Ali, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-e Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, cilt 30, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1388/1969.
- Sadrayı Huyi**, Ali, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, cilt 38, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1377/1958.
- Tabatabayi Behbehani**, Muhammed, Fihrist-i Muhtesir-e Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran: Kütüphane-yi Meclis, 1386/1967.
- Fazıl Haşimi, Muhammed Rıza**, Fihrist-i Kütüb-i Hatt-i Kütüphane-yi Merkezi ve Merkez-e İsnad-e Astan-e Kuds-ı Rezevi, cilt 17, Meşhed: Astan-e Kuds-ı Rezevi, 1380/1961.
- Fazıl, Mahmud**, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Danışgede-i İlahiyat-e Meşhed, cilt 2, Meşhed: Danışgah-e Firdevsi, 1361/1942.
- Lütfiniya, Hıdır**, Hemaseha-ye Kevm-e Kurd, Tahran: Semira, 1388/1969.
- Mayıl Herevi ve Erdelan Cevan**, Necib ve Ali, Fihrist-i Kütüb-i Hatt-i Kütüphane-yi Merkezi-ye Astan-e Kuds-ı Rezevi, cilt 9, Meşhed: Astan-e Kuds-ı Rezevi, 1361/1942.
- Menzevi, Ahmed**, Fihrist-i Hatt-i Merkez-e Dairet'ul-Maarif-e Bozorg-e İslami, cilt 1 ve 2, Tahran: Merkez-e Dairet'ul-Maarif-e Bozorg-e İslami, 1377/1958.
- Nekibi, Hasan**, Fihrist-i Nüsheha-yi Hatt-i Kütüphane-yi Astan-e Hazret-i Ma'sume, cilt 2, Kom: Zair, 1391/1971.
- Yunusi, Mirvedud**, Fihrist-i Kütüphane-yi Milli Tebriz, cilt 2, Tebriz: Kütüphane-yi Milli, 1350/1932.

BAZI NÜSHA ÖRNEKLERİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اول ابتدا باسم اللہ پس حمد و ثنا الحمد لله

اوجار صدوة بلسر مصطفی اسم اللوا صحت محمد و خاتم النبیین

کبریاں بعلم جسمه این کر شیطان بید نور زور اسنان

اقتراسین ذات حسیده هر جلاله عقصر نور ابر

ایچه حلقه نوره اود ایدین اطا عیبه بکین این شریک سبب

پنج کون اسلم بر این چیده باور سپه سبب این امر بر سبب

اق کلیمه شریک ایمان دوم پنج فرضه با شرط ارکان

سیم سروده ماشه منفان محفوظه مظهر اسم لقب اول

جو ارم ارمات لکسر فطره پنجمین ججه اول لکسر علم

اعتقادات، مجموعه شماره ۹۶۴۵/۱ کتابخانه ملی

مشو جی جناب قاریان کرد در حکمت الهی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

من شیم از من شیم ابتدا حکم من رسم اند برین نام ذکر گویم نذای بر کس فی فانی نه
 بار طرب لایین الا فی کتب کتاب روح و عقل و حکمت حد کوبم اسمنده جین او نیز زبانی غبار کسین
 با دیک خدا کی ریون خط تحت این روح کون حال مراد خطه ان نقطه من تحت با نان
 پستانسانی و خط تحت اشکاری شرح و کتبش قرآن شری بر کی مدی کت شین منی سیان کر
 زمانه ایام جایب بی بی وایت رتبه نازل یعنی بی وایت وایم بریزد ان بی وایت وایت وایت کر
 و کوف کرش منصف نام کلام الملوک ملک الکلام عش واره و صرحتش چون با جان سنای کوس بود
 در کس صوره و کس نزل اما شین من خابری برک اسان اندات بری تا من مدی علم طه بجا
 خیر الامور و اسطبل اگر کس جان کس طبل اولین حرف برت دن غوطش حرف و اول
 و اول و کون بر و لایین شین و اتم نفس این اولین حرف و اول او نیز غوطش در حرف دن
 اوله الفش نرا و بیت سکر اشکاره زو بیت سکر و نذرانی کین غایب در کجایین
 بگذر ز ادرک منصفی و اخرا کردن فی الفرضه و کیش عمام الفهم عافیت عدان انوشا رفت
 بعضی و من بعضی لایین بی غوطه کردن با کون نام چون بین قوه در کس در مقصدین رسمه سسی
 نرا می بین باید کرد نام کوفت الفایده الفایده اوله و غوطه ام نزل شو بریک و جای جو جوی کرد
 دست به قدرت فهم سمر سوی ایه مطلق محفوظه قلم کبر داشت خطش زت و ندهه ارکان کون کس
 چون دست قدرت فی غوطه زبوی لکسر بی پیدا من شریک شریک عافیت معاش لایین باقی حقیقت
 خوش آمدن کردین ی زانا و یک شیت حسن و حق میدا کرات دست بی کس سبب انا و علی من زوجه
 فرود بشتن فرد زوان کفرن برکات طاهره و دعوت و قدم هر فرزند و بی صبح بر زب و درونی

بسم

بقر

عید

و اول

شیر

بسم

BAZI NÜSHA ÖRNEKLERİ

دقایق الاخبار، مجموعه شماره ۱۷/۱۷۶۸۰ کتابخانه مجلس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پشای بی زوال
آگاه دار دلو نامی زوال
واحد احد به شبه دلارپ
توفیق در توفیق تو فنیق
هن ای کتاب دقایق تجار
لر مردم توفیق حقی سمانی
کلیکین نمودن چه در نه اجبار
کسی بو انوری جهانت
بر صمد او بی کشتی با فاسق
باد دلاش بیار فرمان توفیق
پر سالی عمر به خود کوفت
بگرم به الطاف پادشاهی غفار

پشای شانمان پشای بی زوال
قهرها رقموم وزای زوال
عالم در نامی پشت بجه غیب
ترجمه صفت بولیم تحقیق
نامی صفت رسول مختار
ترجمش کردن عنز بکولون
صفت صحیح رسول نادر
لهل جماعت کوس کلون
مرک و قبر با باور انج پوس
چو کاک سنت ضرب لیا لیا
باران بجای طم صبح کولور
شمار بیاک ناز و درونی کار

دانا کول شیر خداوند
شاد دل سوار نه بکونه خط
بنای خا طرافه شهره
بنای طرا ایم حسین
بجون کفنی حقی نازا
ش شنبه انوار کول
ستون سیمونایان
فرزند زاده رسول نازا
بنای طرافه سید
باسم با در صفت
به سید نبی کشته
به تقوا نقی بی کلا
به عشق عسکرایم ابرار
به عشق مهدی ایم آخر
سراج المیز و من اهد من
امید ایم حقی
به عشق به عشق یاران
به عشق کول نوزوم

عبدالمکریم در جبر کف
مرحمت مومن به تیغ کز دست
فرزند عزیزان سر معراج کوار
جانین جبارش بود لطیف
ادایم یک شنبه ناهار
فرزند عزیز خا طرافه شهره
مخبر جبار بر کرامت
هکون خواره در ایام ابرار
دستخوار ز بجز کبار بد نواز
لطف صوفی مومون با کس
چهره در شتر فارم بو آس
ادعای نقی ایم
به نطفه با کان ملک
هدایت ناز منظور ناظر
هدایت ناز کشت حاضی
به چشم بنور هنرم الدین
احمد دامت و نور کور قبول
جانی به در سوارش رشید

منظومه روضة الاحیاء، نسخه شماره ۱۷۳۲۱ کتابخانه مجلس

BAZI NÜSHA ÖRNEKLERİ

منظومه بزانی، مجموعه شماره ۱۳/۱۴۳۱۵ کتابخانه مجلس

بازاریان در این امر حق
 چند جا نه آیت پایش کردن
 خدمت در ام چینی بدر
 کز کتب از حق لیت بیوراضی
 حوت خدمت در و بدر
 دل نظم شیر و آداب خصل
 آند و سفیدشت عظمین
 هر کس رضایت می باورو
 بو شرطه هوشن و عذابت نانو
 با قول ادان با سنو ر
 سو در چینی طرز تفق و قدرین
 نان و دولت با هر کز کتب اف
 ذی را این بخیر فرزند
 داوید و جو کس چه رو در استوار
 زنجش کرو نفس ما در و بدر
 خلاصه کلام چه هر کز کتب
 خود رو خفیف عاق و شرار
 کافر و اخذ زین ما در بار
 حق و الدین یکی عظیمین
 باب برده ام در سان فرزند خلف و عفاف الای
 با فرزند شرطی و باب خلف
 ورنه خلف بود و لطف بو

ابو ذریه زوت و طلیق
 رضای این بی آوردن
 حجاب بدین و چینی بدر
 ثقیل شر زیندروت با نیز
 حیله اهریت ماده قدرگر
 چون خواجه غلام خدمت و اخلاص
 چه کشت خا صرتن کارش خا صرتن
 با رضی ادان عمر کند
 پیر ایشار لیک است نانو
 ارصد جو کاز اسوینی خرد
 نغز و ده قول دایه بدرین
 ارصد و غضب و روت در و اف
 مقبول مقبول در کار خرد و بند
 یا در و عذاب عذاب لیزا
 محروس محروس چه یوم اطهر
 کرده نایان عاق و الدین
 ترفیف ما دران بدر الا برار
 شرمند با بورادب پرور بو
 کرد عاق فرزند بیجه عجب
 وجودش با باب شرطی ترفی
 کرده غضب با کوه خضبو

مناجات نامه، مجموعه شماره ۱/۱۷۶۸ کتابخانه مجلس

باب دوازدهم بیاض رضای این
 ابی و این امر حق
 چند جا نه آیت پایش کردن
 خدمت در ام چینی بدر
 کز کتب از حق لیت بیوراضی
 حوت خدمت در و بدر
 دل نظم شیر و آداب خصل
 آند و سفیدشت عظمین
 هر کس رضایت می باورو
 بو شرطه هوشن و عذابت نانو
 با قول ادان با سنو ر
 سو در چینی طرز تفق و قدرین
 نان و دولت با هر کز کتب اف
 ذی را این بخیر فرزند
 داوید و جو کس چه رو در استوار
 زنجش کرو نفس ما در و بدر
 خلاصه کلام چه هر کز کتب
 خود رو خفیف عاق و شرار
 کافر و اخذ زین ما در بار
 حق و الدین یکی عظیمین
 باب برده ام در سان فرزند خلف و عفاف الای
 با فرزند شرطی و باب خلف
 ورنه خلف بود و لطف بو

BAZI NÜSHA ÖRNEKLERİ

کفایت الاسلام،
مجموعه شماره
۱۶۹۸۱/۲
کتابخانه مجلس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بَازِ کتیب کفایت الاسلام
 جہد مای نشا و صلوة سلام نزانہ ادو سرطایفہ اسلام
 رکن اسلام اصل ایمانی واجبت زانہ فی مسلمانہ
 رکن اسلام شیخ دریا پور اول اینیہ بکر افزار
 تراجمی اشہدہ مز انویدل بزبان مواعوہ شریعیہ
 ان لا اله الا الله محمد و محم
 واجب الوجودی شریک باک
 و اشہدہ ہم مز انو لایقین بزبان ماعوہ روق قان

معراج نامہ، مجموعه شماره
۱۶۹۸۱/۴ کتابخانه مجلس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 بَازِ کتیب معراج نامہ حضرت
 عازم بر بعزم صریح خضری با بونہ فرقت تاج خضری
 نبوت معراج صریح کردون رومانان نہ با سار چون
 تا کیر و زینت صورت افداک کردون شرف کعبه تاج افلاک
 ترشکان بہ عرض صف بکان یکیش شاد رفت باکم
 مدرن بنظر دیدار تون جان نہ کف سظارتون
 جانفہد اثرات جمال کمال کمال تو معروض فرشت
 فرماوان کعبه کعبه غرض زشت فرق ترشکان شکران

BAZI NÜSHA ÖRNEKLERİ

مولودنامه، مجموعه شماره
۱۶۹۸۱/۳ کتابخانه مجلس

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ہذا کتاب مولودنامہ

یاجی و اور باقر و چون دہندہ و اور

باقیم بدین قدیم اکبر عشق لور پاک سحر

بدہ مولودت مبارک معبود لور چون اعراف مسعود

با درون نظم مولود نامہ کلامی لذیذ خوش خوانمہ

یارش بزرگتری دین حکایت نواب سعید عظیم در میانین

بزرگتری کی ماہ ماہ خیرات حق شرف کرد و بزرگتری

ہر کسی سرفش و سر مولود لور آرزوش بیدار دین